

«QUBLA ARAL BOYI ARXEOLOGIIYASI, ETNOGRAFIYASI, DEREKTANIWI, TARIYXNAMASI HÁM TARIYXINIŃ AKTUAL MÁSELELERI» ATAMASINDA XALIQ ARALIQ ILIMY-TEORIYALIQ KONFERENCIYA MATERIYALLARI

XX ÁSIRDIŃ 90-JILLARINDA QARAQALPAQSTAN RESPUBLIKASINDA BAZAR INFRASTRUKTURASINIŃ QÁLIPLESIIWI

t.i.k. A.Saribaev

*NMPI, Tariyx oqitw
metodikası kafedrası*

A.Ktaybekov

*NMPI, Tariyx oqitw
metodikası kafedrası*

A.Ktaybekov

*QMU, tariyx fakulteti 3-
kursı studentı*

1. Ózbekstan Respublikası siyasiy gárezsizlikke eriskennen soń burıngı sovet dúzimi dáwyrindegi ekonomika tiykarın qúrağan rejelestiriwshi siyasattan waz keshti hám ekonomikalıq gárezsizlikke erisiw maqsetinde bazar qatnasıqlarına ótiwdiń óz modelin islep shıqtı. Onda ekonomikanı reformalawdıń tiykarǵı strategiyalıq maqseti – adamlar turmısı hám xızmeti ushın zárúr shárt-sharayatlardı táminleytuǵın, kúshli hám turaqlı rawajlanıp barıwshi ekonomikalıq xojalıq sistemanı payda etiw Ózbekstannıń aldında turǵan áhmiyetli wazıypalardıń biri boldı.

Bazar ekonomikasına ótiw dáwirinde Qaraqalpaqstan Respublikası xalıq xojalıǵın turaqlastırıwdıń ilajların ámelge asırıwda ekonomikalıq reformalardı turmısımızdıń barlıq tarawlarında engiziwge qaratıldı. Qabil etilgen bazar qatnasıqların rawajlandırıwdıń xukıkiy tiykarın quraytuǵın nızamlardıń turmısqa asırılıwın támiynlewge qaratılğan bir qatar xukimet qararları turmısqa asırıldı.

2. Qaraqalpaqstan Respublikasında gárezsizliktiń dáslepki jıllarında-aq jańa siyasiy hám ekonomikalıq sharayatlardı atqarıwshi hákimiyat organlarında strukturalıq hám kadrlar ózgerislerdin ámelge asırılıw, ekonomikanı reformalastırıw sıyaqlı sistemalıq qayta qurıwlar menen bir qatarda, bazar infradúzilisin, bazar qatnasıqları ortalıǵın, oǵan tiyisli sharayatlar dúziw boyınsha institucionallıq qayta qurıwlar da belsene júrgizildi. Bunda xalıqtıń ósiwshilik pátleri, awıl xojalıǵı tarawındaǵı fermer hám diyqan xojalıqları, kishi hám orta biznestiń rawajlanıwı, miynetke óz waqtında haqı tólew sharalarınıń jańa sistemasın islep shıǵıwdı esapqa ala otırıp, ekonomika dúzilisin qayta qarap shıǵıwdı belgiledi. Ádette bazar infrastrukturası elementlerine hár qıylı bankler, birjalar, mámleketlik qarjı, salıq sisteması, bántlikti tártiplestiriw sistemasınan ibarat. Olar,

«QUBLA ARAL BOYI ARXEOLOGIIYASI, ETNOGRAFIYASI, DEREKTANIWI, TARIYXNAMASI HÁM TARIYXINIŃ AKTUAL MÁSELELERI» ATAMASINDA XALIQ ARALIQ ILMIIY-TEORIYALIQ KONFERENCIYA MATERIYALLARI

xojalıq subektleriniń menshik túrinen gárezsiz, resurslardıń tovarlıq, finanslıq, informaciyalıq túrlerinen teńdey paydalanıw mexanizmin dóretiwge baǵdarlangan edi.

Ekonomikalıq basqarıw usılları ózgerilip, administrativlik buyırıpazlıq principlerin ózin-ózi basqarıw usılları menen almasıw ilajları alıp barıldı. Bir qatar ministrlkler hám qárxanalar – koncernlerge, birlespelerge hám akcionerlik jámiyetlerge aylandırıldı. Bas salıq basqarması dúzildi. Bazar infrastrukturasını reformalaw barısında Mámleketlik múlkti basqarıw hám isbilermenlikti qollap-quwatlaw boyınsha Qaraqalpaqstan Respublikası Mámleketlik komiteti, onıń bólimsheleri hámme qala hám rayonlarda háreket etip basladı.

3. Bazar ekonomikasını jaǵdayında bank dúzilisin qayta qurıw áhmiyetli baǵdarlarınıń biri bolıp, Qaraqalpaqstanda Ózbekstan birlesken dúzilisine kiretuǵın, eki dárejedeǵi bank tarmaǵı dúzildi. Onda Ózbekstan Respublikasınıń oraylıq bankiniń Qaraqalpaqstan Respublikası boyınsha bas basqarmasına muwapıqlastırıw wazıypaları júklengen edi. Usınıń menen bir qatar kommerciyalıq bankler basqarması agrosanaat hám sanaat-qurılıs akcionerlik-kommerciyalıq arnawlı bankler bolıp qayta dúzildi. Sırtqı ekonomikalıq xızmettiń milliy bank bólimi payda boldı. Miynet amanatı hám respublika xalqına qarız beriw mámleketlik-kommerciyalıq banki «Xalıq banki» bolıp ózgerildi. Arnawlı akcionerlik-kommerciyalıq banklerdiń, «Tadbirkorbank», «Asakabank», «Aloqabank», «Sabzavotbank», «Zaminbank», «Turanbank», «Savdogarbank», «Gallabank» Qaraqalpaqstan bóliminiń baskarmaları dúzilip, Respublikanıń qala hám rayonlarında usı banklerdiń bólimleri xızmet etip basladı (1: 4-5).

Respublikada tovar óndiriwshiler, tutınıwshılar hám isbilermenler tovar resursları bazarında erkin hám teń huqıqlı bolıp qatnasıwı ushın zárúr bolǵan infradúzilisti dóretiwge baǵıshlanıp, Respublikalıq kótere hám birjalıq sawdanıń akcionerlik asociaciyasınıń keń tarmaǵı háreket etip basladı. 2000-jıllardıń basında Qaraqalpaqstanda jetpisten aslam mayda kótere sawda kárxanaları háreket etti, olardıń ishinde: 4 sawda úyi, 35 mayda kótere sawda dúkanı, 32 kótere sawda bazarlarınıń skladları hám Ózbek tovarlı-shiyki zat birjasınıń Qaraqalpaqstan filialı, 2 supermarket xalıqqa xızmet kórsetti (2: 450- 451).

4. Múlk iyeleri sanınıń ósiwine baǵdarlangan respublikada júrgizilip atırǵan ekonomikalıq reformalardıń barısı bazar infradúzilisin bunnan bılay da rawajlandırıwǵa, qorlar, bahalı qaǵazlar bazarın dúziwge alıp keldi. Respublikalıq kóshpes múlk birjasınıń, qorlar birjasınıń filialları, «Waqıt» milliy depozitariydiń filialı dúzildi. Qımbat bahalı kaǵazlar menen operaciya júrgiziletuǵın broker keńsesi, Biznes-inkubator, konsultaciyalıq-auditorlıq hám informaciyalıq xızmet kórsetetuǵın agentlik, «Madad»

«QUBLA ARAL BOYI ARXEOLOGIIYASI, ETNOGRAFIYASI, DEREKTANIWI, TARIYXNAMASI HÁM TARIYXINIŃ AKTUAL MÁSELELERI» ATAMASINDA XALIQ ARALIQ ILIMY-TEORIYALIQ KONFERENCIYA MATERIYALLARI

qamsızlandırıw agentligi, Biznes-qorı, Tovar óndiriwshiler hám isbilermenler palatası háreket etip basladı. Kishi hám orta biznestiń rawajlanıwın qollap-quwatlaw Fondı shólkemlestirilip, onıń tiykarǵı wazıypaları – kishi hám orta isbilermenlik subektlerine jenilletilgen kredit ajratıw, básekilik ortalıǵın jaratıw maqsetinde jergilikli hám sırt el investiciyaların tartıw, kishi hám orta biznes ushın zárúr bolǵan infradúzilmeni rawajlandırıw esaplanadı (3: 100).

5. Solay etip bazar sistemasına ótiw dáwirinde ekonomikanıń hár qıylı sektorlarında xojalıq subektleriniń jańa shárayatlarda háreket etiwine tásir etiwshi bazar infrastrukturası qalıplesti hám rawajlandı. Sol waqıtta Qaraqalpaqstan ekonomikasında birinshi gezekte xojalıq júrgiziwdiń jańa túrleri payda bolıp, bunda ekonomikada bazar qatnasıqlarına basqıshpa-baskısh ótiwdi sáwlelendiriwshi basqarıwdıń tiykarǵı principi saqlanıp qaldı. Milliy rawajlanıwdıń házirgi dáwirinde bazar infrastrukturası bazar sistemasınıń talap dárejesine say túrde xojalıq júrgiziwshi hám institucionallıq jaqtan qayta qurılǵan, jumıs islewshi hám xızmet kórsetiwshi túrli keń tarmaqlı shólkemler (kompaniyalar, firmalar, kárxanalar) tarawına aylandı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar hám derekler:

1. ГА Министерство экономики Республики Каракалпакстан. Каракалпакстан за годы независимости (1991-2004 гг.). – Нукус, 2005
2. Qaraqalpaqstan jańa tariyxı. – N., 2003
3. Qaraqalpaqstan tariyxı. – N., 2018